

Н. Королевська,
кандидат економічних наук

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ 1996 РОКУ: ПОЛОЖЕННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ ДЕРЖАВУ (ЧАСТИНА ПЕРША)

Постановка проблеми. За здійснення конституційно-правових досліджень проблематики соціальної держави питання аналізу положень Основного Закону 1996 року є актуальними, адже ці положення є вихідними для проведення відповідних наукових пошуків. Отже, обрана для дослідження тема залишається нагальною, тим більше, що традиційно вона не розкривається за допомогою математичних методів дослідження. У конституційному праві є не багато видів досліджень, за здійснення яких ці методи можуть стати в нагоді, але у випадку оцінки кількісних показників з обраної теми профілюючим слід обрати саме статистичний метод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальної держави в Україні здебільшого аналізується відносно конкретної сфери суспільного життя [1–3], конкретного інституту конституційного права [4]. Проте загальні дослідження з цієї тематики належать переважно авторам із теорії держави і права, а не фахівцям із конституційного права.

Мета дослідження – аналіз тексту Конституції України 1996 року з огляду на її положення з подальшої розбудови України як соціальної держави за допомогою статистичного методу (Розділи I та II).

Одним із найвагоміших показників того чи іншого явища, що характеризує його не тільки яскраво, але й об'єктивно, є математичні показники. Гіпотезою викладеного у статті стислого аналізу положень

Основного Закону України 1996 року є наступне твердження: «на конституційному рівні в Україні соціальним проблемам приділено не досить уваги, так само як і перспективним напрямом подальшої розбудови соціальної держави».

Враховуючи сформульовану мету статті, для їх отримання слід звернутися до статистичного методу аналізу тексту Конституції України 1996 року.

Статистичні показники. Відповідно до сформульованої гіпотези насамперед слід оцінити кількісні показники прямої згадки про «соціальні» інститути, явища тощо. Результати аналізу статистичних показників представлені на табл. 1.

Слід звернути увагу на кількість статей, в яких застосовується прикметник «соціальний» або однокореневі слова, а також на кількість таких слів загалом. Тому в табл. 1 результати розподілені в двох колонках: перша містить «постатейну» статистику, друга – статистичні показники щодо конкретних згадок.

Нормативно-правовий огляд. Варто нагадати, що Конституція України 1996 року містить 15 розділів та 16 структурних частин (додатково до розділів – ще й Преамбулу). Виходячи з цього, слід резюмувати, що наявність слів із корінням «соціал» у 9 з 16 розділах надає підстави навести показник 56,25%. Отже, більшість структурних частин Основного Закону містить слова з коренем «соціал».

Таблиця 1

Кількісні показники застосування слів із корінням «соціал» у Конституції України 1996 року

Назва розділу Конституції України 1996 року	Номер розділу	Статті	*	**
Преамбула			1	1
Загальні засади	I	1–20	4	4 (3)
Права, свободи та обов'язки людини і громадянина	II	21–68	6	10
Вибори. Референдум	III	69–74	–	–
Верховна Рада України	IV	75–101	1	1
Президент України	V	102–112	–	–
Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади	VI	113–120	2	2
Правосуддя	VIII	124–131I (у т.ч. 129№, 130№, 131№)	1	1
Територіальний устрій України	IX	132–133	1	1
Автономна Республіка Крим	X	134–139	1	1
Місцеве самоврядування	XI	140–146	2	3
Конституційний Суд України	XII	147–153 (у т.ч. 148№, 149№, 151№, 151I)	–	–
Внесення змін до Конституції України	XIII	154–159	–	–
Прикінцеві положення	XIV	160–161	–	–
Перехідні положення	XV	пп. 1–13, 15–16№	–	–

* Кількість статей, у яких застосовуються слова з корінням «соціал».

** Кількість випадків застосування слів з корінням «соціал».

Однак важливими є не стільки кількісні, скільки якісні показники. Зокрема, слова з корінням «соціал» містяться в таких структурних частинах Конституції України 1996 року, як:

- Преамбула;
- «Загальні засади»;
- «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»;
- «Верховна Рада України»;
- «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади»;
- «Правосуддя»;
- «Територіальний устрій України»;
- «Автономна Республіка Крим»;
- «Місцеве самоврядування».

За даними табл. 1, в інших розділах Основного Закону ключове слово «соціальний» чи однокореневі до нього слова не містяться, тому варто проаналізувати як вагомість застосування ключового слова чи однокореневих слів у зазначених вище структурних частинах, так і справедливість їхньої відсутності в інших розділах Конституції України 1996 року.

Характеристика отриманих результатів. Заслугове на всіляку підтримку те, що у Преамбулі Основного закону застосовується словосполучення «соціальна держава», зокрема йдеться про те, що Конституція України 1996 року була прийнята Верховною Радою України «від імені

Українського народу – громадян України всіх національностей ... прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу» [5]. Тобто показники в колонках 4 та 5 табл. 1 щодо ключового слова є обґрунтованими, не формальними за суттю, коли йдеться про дослідження конституційно-правових проблем розбудови в Україні соціальної держави.

Так само не формальним за суттю та вартим уваги й застосування в дослідженнях цієї проблематики є показник Розділу I «Загальні засади» щодо згадки про соціальну державу у статті 1 (Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою).

Друга згадка з чотирьох наявних у Розділі I міститься у статті 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [5]. Тут слід підкреслити, що йдеться про прикметник «соціальний» у жіночому роді, однак його зміст не зовсім такий, який вкладено в цей прикметник у словосполученні «соціальна держава».

Третя згадка з чотирьох наявних у Розділі I міститься в частині четвертій статті 13, а саме: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Всі суб'єкти права власності рівні перед законом» [5]. Щоправда, не дуже зрозуміло, що означає «соціальна спрямованість економіки». Проте тут прикметник «соціальний» у належному роді застосовується у такому ж сенсі, як і у словосполученні «соціальна держава».

Остання згадка з чотирьох наявних у Розділі I міститься в частині четвертій статті 17 і стосується того, що «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [5]. У наведеному положенні прикметник «соціальний» у належному

роді застосовується в тому ж сенсі, що у словосполученні «соціальна держава».

Цілком логічно, що найбільша кількість ключових слів міститься в Розділі II Конституції України 1996 року «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»: прями згадки є у шести статтях, а слів з коренем «соціал» у цьому розділі всього 10.

Прикметник «соціальний» у належному роді застосовується в такому ж сенсі, як і у словосполученні «соціальна держава» в таких положеннях цього розділу:

– «Громадяни України мають право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів» (частина перша статті 36) [5];

– «Громадяни мають право на участь у професійних спілках із метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів» (речення перше частини третьої статті 36) [5];

– «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів» [5] (частина перша статті 44);

– «Громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [5] (стаття 46 частина перша);

– «Це право¹ гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних

¹ Право на соціальний захист. – Н.К.

закладів для догляду за непрацездатними» [5] (стаття 46 частина друга);

– «Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [5] (стаття 46 частина третя);

– «Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону» [5] (стаття 47 частина друга);

– «Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм» [5] (стаття 49 частина друга).

Імовірно, в дещо іншому значенні ключове слово застосовується в частині другій статті 24 Розділу II, відповідно до якої «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження» [5].

Привертає увагу той факт, що з 7 разів, коли ключові слова-прикметники у Розділі II застосовуються в тому ж значенні, що у словосполученні «соціальна держава», двічі воно поєднується з прикметником «економічний», а саме:

– речення перше частини третьої статті 36 містить посилання на «соціально-економічні права та інтереси»;

– частина друга статті 49 згадує про соціально-економічні програми у сфері охорони здоров'я, разом з медико-санітарними і оздоровчо-профілактичними програмами.

Ще одного разу, в частині першій статті 44 наявні посилання на «економічні й соціальні інтереси»; в цих словах дефіс відсутній, але водночас продемонстровано подібність цих груп інтересів із погляду творців конституції.

Висновки. Слід вирішити питання про те, щоб у контексті подальшої розбудови соціальної держави в Україні у двох наведених вище положеннях розглянути окремо соціальні та економічні програми (частина друга статті 49), а також окремо – питання про «соціальні права та інтереси», про «економічні права та інтереси» (речення перше частини третьої статті 36) так само, як у процитованому фрагменті частині першої статті 44.

З огляду на наявні обмеження щодо обсягу статті на цьому доцільно завершити інтерпретацію отриманих статистичних показників.

Слід зазначити гіпотезу дослідження: «на конституційному рівні в Україні соціальним проблемам приділено не досить уваги, так само, як і перспективним напрямом подальшої розбудови соціальної держави» та підкреслити, що не завжди необхідно є наявність у конституційному положенні слова з коренем «соціал» для того, щоб обговорювати дотичність цього положення до подальшої розбудови соціальної держави. Зокрема, статистичні показники не охоплюють низку статей Конституції України 1996 року, в яких йдеться про соціальні права, однак від того вони не є менш значущими для подальшої розбудови соціальної держави в Україні. Але виявлення таких положень є потенціалом для подальших творчих розробок у цьому напрямі.

Мета дослідження – аналіз тексту Конституції України 1996 року з огляду на її положення з основ подальшої розбудови України як соціальної держави за допомогою статистичного методу (Розділи I та II).

Стаття написана з використанням статистичного методу (для узагальнення отриманих фактичних даних), а також методів аналізу, синтезу, індукції (для інтерпретації отриманих статистичних результатів).

Результати. Конституція України 1996 року містить 15 розділів та 16 структурних частин (додатково до розділів – це й Преамбулу). Виходячи з цього, слід резюмувати, що наявність слів із коренем «соціал» у 9 з 16 розділів надає підстави навести показник 56,25%. Отже, більшість структурних частин Основного Закону містить слова з коренем «соціал».

Привертає увагу той факт, що з 7 разів, коли ключові слова-прикметники у Розділі II застосовуються в тому ж значенні, що у словосполученні «соціальна держава», двічі воно поєднується з прикметником «економічний»,

Висновки. Слід вирішити питання про те, щоб у контексті подальшої розбудови соціальної держави в Україні у двох наведених вище положеннях розглянути окремо соціальні та економічні програми (частина друга статті 49), а також окремо – питання про «соціальні права та інтереси», про «економічні права та інтереси» (речення перше частини третьої статті 36) так само, як у процитованому фрагменті частині першої статті 44.

З огляду на наявні обмеження щодо обсягу статті на цьому доцільно завершити інтерпретацію отриманих статистичних показників.

Слід зазначити гіпотезу дослідження: «на конституційному рівні в Україні соціальним проблемам приділено не досить уваги, так само, як і перспективним напрямом подальшої розбудови соціальної держави» та підкреслити, що не завжди необхідною є наявність у конституційному положенні слова з коренем «соціал» для того, щоб обговорювати дотичність цього положення до подальшої розбудови соціальної держави. Зокрема, статистичні показники не охоплюють низку статей Конституції Укра-

їни 1996 року, в яких йдеться про соціальні права, однак від того вони не є менш значущими для подальшої розбудови соціальної держави в Україні. Але виявлення таких положень є потенціалом для подальших творчих розробок у цьому напрямі.

Ключові слова: держава, Основний закон, соціальні права, соціальна функція держави, соціальна функція права, соціальна політика.

Korolevska N. Constitution of Ukraine of 1996: provisions on the social state (part one)

The aim of the article is to use the statistical method to analyze the text of the Constitution of Ukraine of 1996 in terms of the foundations laid in its provisions for the further development of Ukraine as a welfare state (Chapters I and II).

The article is written using the statistical method (to summarize the obtained factual data), as well as methods of analysis, synthesis, induction (to interpret the obtained statistical results).

Results. The Constitution of Ukraine of 1996 contains 15 chapters and 16 structural parts (in addition to the sections of the Preamble). Based on this, it should be summarized that the presence of words with the root “social” in 9 of the 16 chapters gives grounds to give a rate of 56.25%. Thus, most of the structural parts of the Basic Law contain words with the root “social”.

Also noteworthy is the fact that out of 7 times when keywords – adjectives in Section II are used in the same sense as in the phrase “social (welfare) state”, twice it is combined with the adjective “economic”.

Conclusions. It is worth considering that in the context of further development of the social (welfare) state in Ukraine in the two above provisions to talk separately about social and economic programs (part two of Article 49), separately

about “social rights and interests” and “economic rights and interests” (sentence of the first part of the third part of Article 36) – as well as in the quoted fragment of the first part of Article 44.

Given the limitations on the scope of the article, it is advisable to complete the interpretation of the obtained statistical indicators.

It should be emphasized the hypothesis of the study: “at the constitutional level in Ukraine, social problems are not given enough attention, as well as promising areas for further development of the welfare state”, and emphasize: it is not always necessary to have a constitutional word for “social” to talk about the relevance of this provision to the further development of the social (welfare) state. Thus, statistical indicators do not cover a number of articles of the Constitution of Ukraine of 1996, which deal with social rights – however, they are no less important for the further development

of the welfare state in Ukraine. However, the identification of such provisions represents a potential for further creative development in this direction.

Key words: state, Basic law, social rights, social function of the state, social function of law, social policy.

Література

1. Прилипко О. Право на працю в системі прав людини. *Право України*. 2014. № 6. С. 102–110.
2. Косович В. В. Конституційні основи соціальної держави. *Приватне та публічне право*. 2019. № 1. С. 18–22.
3. Mishyna N., Surilova O. Constitutional and Administrative Aspects of the Ukrainian Medical Code. *Wiadomosci Lekarskie*. 2020. № 1. P. 191–195.
4. Мішина Н.В. Органи самоорганізації населення у контексті теорій про природу місцевого самоврядування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 1. С. 26–30.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.